

ANADOLU'DA TÜRK KİMLİĞİNİN OLUŞMASI İLE İLGİLİ BAZI TESPİTLER

ABDULKADİR YUVALI*

Kültür, insanların bir arada yaşamasından kaynaklanan davranışların bütünü olup, coğrafya, fert ve toplumla ilgili olarak sürekli bir değişme ve buna bağlı olarak da bir gelişme gösterir. Kültürü meydana getiren unsurlar olarak nitelendirilen din, dil, âdet ve ananeler, eğitim, ahlâk, sanat, ekonomi, ziraat v.b. değerler dikkate alınmak sûretiyle, kültür ile ilgili bir çok tanım yapmamız mümkündür.

Milletlerin belirli bir dönemde sahip olduğu millî ve manevî değerlerin bütününe millî kültür denir. Halk çoğunluğunun kabûlü sonucu müşterek konumuna giremeyen değerler millî kültür değildir. Kültürlerin çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi değişme ve gelişme ile mümkündür. Çünkü yaşayan hiçbir kültür zaman içinde kendisinin aynısı olarak kalmaz, değişme olayı hayatın kanunu olduğu için kültürler sürekli değişen ve gelişen olgudur.¹

Kültürler, yaşanma, değişme ve gelişme bakımından üç kesime ayrılabilir. Millî kültürü yaşama ve geliştirmede şehirleşme sürecini tamamlamış olan orta kesim ile alt ve üst kesim birbirinden farklıdır. Umumiyetle

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı.

¹ Nevzat Köseoğlu, "Kültür-Kimlik Üzerine", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 33, Mart-Nisan 1995, s. 46.

hemen her zemin ve zamanda, alt kesimler mahallî, orta kesimler millî ve üst kesimler de enternasyonal yapıyı temsil ederler. Kùltürlerdeki değişme ve gelişme bu çerçevede cereyan etmektedir. Dün ve bugün, mahallî kùltürlerini millîliğe yükseltebilen, enternasyonal eğilimleri de millî kùltür çizgisine çekmeyi başarabilen toplumlar milletleşme ve kimlik meselesini çözmeyi başarmıştır.

İnsanlar toplum konumuna ulaştıkları gündən beri hemen her yerde fert ve cemiyet olarak bir kimliğe mensup olmuşlardır.² Ferdî kişilik ile toplumun kimliğine kavuşması arasında sıkı bir bağ vardır. Zira üyesi bulunan fertlerin de kişilik buhranı söz konusu olmayan toplumlarda kimlik arayışı da gündeme gelmemektedir. Bu manadaki tahrik ve teşviklerle kùltürel kimlik için yola çıkan çoęu çevreler bunu siyasî kimliği oluşturma yönünde kullandığı için devlet hayatında çatışmalara yol açmaktadır. Günümüzdeki siyasî manadaki bir çok çekişmelerin temelinde kimlik arayışı yatmakta olup umumiyetle bu tür faaliyetlerin fikrî, lojistik ve finans kaynağı bir başka siyasî teşekkülün sınır ötesi politikası için malzeme olabilmektedir. Şu halde kùltürel kimlikten hareketle siyasî kimlik mücadelesi olarak ÷lkelere yönelik saldırı aslında psikolojik (kùltür) savaşından başka bir şey değildir.

Kimlik, fert ve toplumun, kùltürel yapısını tanımamız için en kısa ve geçerli vasıtaadır. Yani bir toplumun kùltürü kimliği ile, kimliği de kùltürü ile aynıdır. Çünkü fertleri ve toplumları birbirinden ayıran özellik kimlikleridir.

İnsanlık tarihinde içinde bulunduğu yüzyılın kriterlerine göre ileri veya geri konumda bulunan her toplumun bir kùltürü olduğu gibi bir de kimliği olmuştur. Çünkü içinde bulunduğu veya üyesi olduğu toplumun ferde kazandırdığı ve farkında olmadan hayat tarzı olarak yaşadığı gelenek-görenek, dil, din, eğitim, duygu, düşünce v.b. değerler kimliği oluşturmaktadır. Kùltür hayatındaki değişme ve gelişme olayı kimlik için de söz konusudur. Şu halde kùltür ile doğrudan ilgili olan kimlik, temelde çok boyutlu olup sadece bir faktör ile izah edilemez ve birbirleriyle yakından ilgisi olan kùltürel unsurlar (dil, din, ekonomi, siyasî, sosyal v.b.) dan oluşur. Kùltür hayatında meydana gelen farklılaşmalar, kopmalar hadisesine

² Nevzat Köseoğlu, a.g.m., s. 41.

kültür ve dolayısıyla da kimlik buhranı denilmektedir. Bu yüzden günümüzde bazı çevrelerce empoze edilmek istenilen "Birlik içinde çeşitlilik veya çeşitlilik içinde birlik", "Çoğulcu millî kültür" gibi bazı kavramlar ülkelere yöneltilen kültür savaşının yumuşatılmış veya fantazi haline getirilmiş şekli de olabilir.

Tarih boyunca hemen bütün siyasî teşekküller var oluşlarının sebebi olan toplumları bir kimlik etrafında homojenleştirme yönünde politika izlemişlerdir. Ancak tarihî Türk devletleri bu konuda oldukça toleranslı olmuşlardır. Zira Türk devletleri yönetimleri altındaki toplumların millî ve manevî değerleri yani kimlikleri ile meşgul olmamışlar hatta onların diline, dinine, iktisadî gelişmesine engel yerine destek olmuşlardır. Hindistan'da, Orta Doğu'da, Balkanlar'da yaklaşık 500 yıl Türk idaresinde yaşamış olan toplumların kimliklerini muhafaza etmeleri Türk devlet geleneği sayesinde mümkün olmuştur.³

Tarihî devirlerde olduğu gibi bugün de önemli bir konuma sahip olan Anadolu'nun Türkler tarafından fethi sonucu meydana gelen etnik, dinî yani kültürel alandaki değişme ve gelişme olayı Türk sosyal yapısı ve bunun siyasî tezâhürü olan Türk devlet geleneği iyi bilinmeden izah edilemez. Zira bu iki özelliği dikkate almayan çevreler Anadolu'daki kültürel oluşumu yani Türk kimliği gerçeğini bir türlü kavrayamamışlardır. Bu önemli olayı Türklerden önce bu coğrafyada yaşamış olan insanların ya topluca din değiştirmesi veya yerli unsurun toptan katledilmesi ile izaha kalkışmak sûretiyle tarihî realite ile bağdaşmayan görüşler ileri sürmüşlerdir. Türklerin yaşadığı coğrafyada tarih bu manada bir olaya şahit olmamıştır. Bazı çevreler de ellerinde vesika olmadığı halde bir takım varsayımlardan hareket ederek "Çin'e giden Türklerin Çinlileştiğini, Önyasya'ya gelenlerin İslâmlaştığını, Balkanlar'a gidenlerin Slavlaştığını, Anadolu'ya gelenlerin ise niçin Bizanslaşmadıkları sorusuna cevap aramaktadırlar.⁴ Bu sorunun

³ Daha geniş bilgi için bkz., Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği, (Dün-Bugün)*, İstanbul 1993.

⁴ Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, Ankara 1995, s. 123.

cevabını da tarihî kaynakların verileri yerine kendilerince olması lazım geldiği biçimde cevap bulma hevesindedirler.

Anadolu'nun Türkleşmesi yani Türk kimliğini kazanması hadisesini Selçuklu tarihi uzmanı rahmetli hocam Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, "Başka medeniyet çevresine giren Türkler, sınırları içinde yaşayan bütün insanları din ve soy farkı gözetmeden refah ve mutluluk içinde yaşattılar yani Türk devlet geleneğini uyguladılar. İslâm dairesi dışında kalan Türkler zaman içinde siyasî ve kültürel kimliklerini kaybettiler. İslâm medeniyeti dahilindeki Türkler ise kimliklerini korudular"⁵ ifadesini kullanmak sûretiyle bu sorunun tarihî cevabını vermektedir.

Türk-İslâm tarihi uzmanlarından Claude Cahen bu konuda "Anadolu'ya gelen Türkler bir anda kendilerini farklı bir dünyada buldular. Belki onlarda Doğu Avrupa'ya gelmiş olan diğer Türk boyları gibi çevre tarafından özümselebilirlerdi. Bunun için Bizans'ın böyle bir istek ve güce sahip olması gerekiyordu. Bizans bunlardan yoksundu"⁶ görüşü ile Anadolu'da oluşan Türk kimliğini kabul etmekte ve bunun sorumlusu olarak da Bizans'ı görmektedir.

Anadolu'nun Türkleşmesi Türk tarihinde zaman zaman görülen "fütûhat" veya "sızma" yoluyla yapılmış olan Türk muhaceretinin mutlu bir sonucudur. Bu hadise tarihi Türk göçlerine göre farklı olmuş ve Anadolu'ya gelen Türk nüfusu yörenin dinî, sosyal, istisadî ve etnik yapısını değiştirmek sûretiyle yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bu yer değiştirme hadisesi genelde IV.-XIV. yüzyıllar arasında cereyan etmiştir. Yaklaşık on asır devam eden bu hadiseyi genel özellikler çerçevesinde genel başlıklar altında ele almamız mümkündür.

Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan önce, Anadolu'ya Güneydoğu Anadolu, Balkanlar ve Kafkasya üzerinden değişik zaman ve maksatlarla Türklerin geldiğine ve yerleştiğine dair çağdaş kaynaklardaki veriler yerli ve

⁵ Mehmet Altay Köymen, "Tarihin Işığında Dünya Türklüğü", *Türk Yurdu*, Haziran 1992, sayı 58, s. 19.

⁶ Claude Cahen, *İslamiyet*, trc. Esat Nermi Erdener, Ankara 1990, s. 246.

yabancı uzmanlarca da kabul edilmektedir.⁷ Ancak üç ayrı yönden ve farklı zamanlarda ayrı maksatlar için Anadolu'ya gelmiş olan Türk unsuru hakkındaki bilgilerimizde ayrıntılara giremiyoruz. Zira vekâyinâmelerdeki bu yöndeki bilgiler kaynağında özelliğinden dolayı oldukça sınırlıdır.

Emevîler ve bilhassa Abbasiler döneminde Bizans'ın elinde bulunan Anadolu'ya karşı yıllarca devam eden "Anadolu Gazaları" bu devletlerce yönlendirilmiş ve idare edilmiştir. Müslümanlar ile gayr-i müslimler arasında sınır olan "Sugur" ve "Avasım" merkezleri İslâm adına cihat sahaları olarak kabul ediliyordu. Bu merkezlerin tahkimi için mevcut İslam ülkeleri yanında bu din ile henüz şereflenmiş olan milletlerden ve bilhassa Türk diyarlarından getirilen veya cihad-gaza uğruna kendi rızasıyla gelen gaziler buralarda hizmet veriyorlardı.⁸ Buralarda kurulan vakıflar bu gazilerin ihtiyacını karşıladığı gibi düşmandan elde edilen ganimet de bu toplanmada etkili faktör olmuştu. Horosanlılar da denilen bu Türk unsuru bu cepheden Anadolu'ya girmiş, Tarsus'dan Erzurum'a kadar uzanan dağ silsilesi (Toroslar, Munzur, Karasu, Aras) boyunca oluşturulan savunma hattının muhafızları olmuşlardır.⁹

Bizans İmparatorluğu Anadolu'nun müdafası için Şark Hristiyanlarından beklediği desteği bulamadığı için zaman zaman IV. yüzyıldan itibaren Balkanlar'a gelen Hun, Avar, Oğuz, Bulgar, Peçenek ve Kuman Türklerin ücretli asker olarak ordusuna almış, (Bu uygulama o dönemin bir özelliği idi.) bu ücretli askerlerden Anadolu'ya yönelik İslâm akınlarında ve diğer sahalarda askerî güç olarak istifade etmiştir. Bu cepheden Anadolu'ya geçen Türklerin henüz İslamla şereflenmemiş ve umumiyetle aileleri ile mal varlıklarıyla birlikte Anadolu'ya geçmişlerdir. Ayrıca Bizans tıpkı doğuda

⁷ Geniş Bilgi için bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1979; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Ankara 1986; V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, trc. Azer Yaran, Ankara 1988; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

⁸ Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 57-67.

⁹ Abdulkadir Yuvalı, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1989, s. 94.

Çin'in yaptığı gibi sınırları zorlayan Türk kavimlerini birbirine karşı kullanmak suretiyle sınırlarını korumuş ve dost edindiği Türk kavminin ülkesinde yerleşmesine de müsaade etmiştir.¹⁰ Böylece Balkanlar yoluyla Anadolu'ya Türklerin barış içinde geçmeleri söz konusu olmuştur. Balkanlar ve Kafkasya yoluyla Anadolu'ya gelen Türk unsuru tıpkı Avrupa'daki Gagauzlar (Gökoğuzlar) gibi Anadolu'da uzun süre varlıklarını sürdürmüşlerdir. Malazgirt Meydan Muharebesi sırasında ait oldukları Bizans cephesini terk ederek Selçuklu saflarına katılan bu insanların Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin yönetiminde dinlerini değiştirmeden yüzyıllarca varlıklarını sürdürmeleri hadisesi Türk devlet geleneği ile açıklanabilir.

Türkiye'nin sosyal, kültürel, siyasî, iktisadî, idarî ve tarihî bakımından ana kaynak konumunda bulunan Şer'îye Sicillerinde sıkça rastlanan zımmî yani gayr-i müslim şahıs isimlerinin bir çoğunun Türkçe olması Selçuklu harekâtından önce Balkanlar ve Kafkasya yoluyla Anadolu'ya gelen bu insanların varlığının belgesi olmalıdır. Türkiye geneli esas alınarak Şerîye Sicillerini taranması halinde Anadolu'daki Türk kimliğinin oluşmasında Hun, Avar, Peçenek, Oğuz, Bulgar ve Kuman Türklerinin de etkili olduğu söylenebilir. Nitekim bir ölçü olması bakımından 92 Numaralı Kayseri Şer'îye Sicili (H. 1095/M. 1684) defterde 25 belgede "Sultan binti Safer, Bayram bin Mıgırdıç, Türükânde Hatun, Nazlı binti Yeroş, İsmail, Malkoç, İnci, Gül Hatun, Çalikuşu, Allahverdi veled-i Uğurlu, Karabed veled-i Karakoç, Satan veled-i Hakverdi, Murad veled-i Kirkor, Düşan veled-i Kalender, Davit veled-i Sinan, Agob veled-i Malkoç, Serkis bin Bekir, Sinan veled-i Yavan, Karagöz veled-i Katimir, Şah Hatun binti Nota, Şeker binti Şah Hatun, Murad veled-i Yunoz, Elena binti Devlet, Öküz Ali bin Halbeşe, Ahmed Beşe ibni Ayverli, Gülistan, Bayram veled-i Dirader, Toros veled-i Sinan, Mıgırdıç veled-i Şahin, Nazlı binti Turaç, Keci Bek veled-i Tanrıverdi, Hatır veled-i Gazenfer, Arslan veled-i Zarik, İnci, Karakoç veled-i Mezek, Bahadır veled-i Melkon, Altun binti Mıgırdıç, Karakoç veled-i Şehri, İskender veled-i Agob, Kıymet, Sultan veled-i Zeruk, Arslan

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 64.

veled-i Kaplan, Ay Hatun, Lâl Murad, Karacaoğlu ve Karagöz veled-i Andiryas" olmak üzere 47 isim tesbit ettik.¹¹ Aynı şekilde 27 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili defterinde (M. 1625 - 1626) yaklaşık aynı şekilde 25 isim tesbit ettik.¹² Şu halde Anadolu'nun fethi sırasında ve takip eden dönemlerde bu yarım adaya gelen Türk nüfusu yanında Selçuklu hareketinden önce Anadolu'ya gelmiş olan değişik Türk boy ve budunlarına mensup bu insanlar Türk kimliğinin oluşmasını olumlu yönde etkilemiş olmalıdır.

Türk akınları sırasında Anadolu, aralıksız devam eden savaşlar, katliamlar, alınan tutsaklar, Bizans'a bağlı olan Şark Hristiyanları'na karşı Bizans'ın uygulamaya koyduğu dinî ve siyasî politika sebebiyle Anadolu'da müstahkem mevkiilerin dışındaki yerleşim alanlarında yaşamakta olan halk daha emniyetli gördüğü yerlere çekildiği için nüfus oldukça azalmıştı. Bahsi geçen dönemde Anadolu'nun coğrafi yapısı ve siyasî konumu Türklerin yayılmasına uygun idi. Nitekim Türk fethi esnasında önce müstahkem şehirlerin etrafındaki küçük yerleşim birimleri ve kırsal kesim ve takiben de şehirler fethedilmiştir.¹³ Türk fethi sırasında ve sonrasında Bizans kalıntılarının bir bölümü Türk'ün hoşgörüsüne sığınarak varlığını sürdürmüş ise de Türkler Anadolu'nun tamamına Türk niteliğini daha XII. yüzyılda kazandırdılar. Türk fethini takiben ve bilhassa XII.-XIV. yüzyıllarda Anadolu, Türk maddî kültürünü temsil eden eserlerle âdeta bezenmiş ve bunun mutlu bir sonucu olarak da Anayurttan binlerce kilometre uzakta yeni bir Türk vatanı kurulmuştur. Böylece siyasî kimlik yanında etnik, dinî ve maddî kültür kimliği de Türklüğün lehinde değişikliğe uğramıştır. Bu değişime hadisesine Bizans'ın o sırada uygulamış olduğu Anadolu politikasının da etkili olduğuna dair çağdaş Ermeni, Gürcü ve Süryanî kaynakları birleşmektedirler. Bilhassa Süryanî Mihael ve Urfalı Mateos kaleme almış

¹¹ 92. Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1095/M. 1684), Transkripsiyon ve Değerlendirme, Haz. Ayhan Afşin Ünal, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1995.

¹² 27 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (M. 1625-26), Haz. Ahmet Gündüz, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1994.

¹³ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, trc. Yıldız Moran, İstanbul 1979, s. 149.

oldukları eserlerinde bu konuya ağırlık vermişlerdi. Türklerin geliş biçimi, savaş usulleri, yerli halka karşı tutumları, Bizans'ın Şark Hristiyanlarına karşı ihaneti ve yerli Rum ahalinin Batı Anadolu ve oradan Balkanlar'a nasıl nakledildiğine dair kıymetli bilgiler bulunmaktadır.¹⁴

Malazgirt Zaferi'ni takiben Selçuklu sultanlarının yönlendirdiği irsî Türkmen beyleri Anadolu fethini başlattığı sırada Maverâünnehir ötesinden Anadolu'ya Türkmenler akın akın gelmek suretiyle cihat sahasını vatan haline getirmişlerdi. Yeni gelen nüfus ile canlılık kazanan Anadolu'da eski yerleşim merkezlerinden ayrı olarak yeni yerleşim alanları hizmete açıldı. Yerleşim merkezlerini birbirlerine bağlayan yollarda emniyet sağlanarak ülke genelinde bir güvenlik ağı kurulmuştur.¹⁵ Bu yöndeki hizmetler sonucu bir müddet sonra Türkiye Milletlerarası ticaret yollarının âdeta kavşağı haline gelmiştir. Ticaretin milletlerarası boyut kazanmasında siyasî istikrar, emniyet ve devletin çeşitli himaye tedbirleri de etkili olmuştur.¹⁶ Türkler, Bizans'dan devraldıkları yerleşim merkezlerini yeniden inşa ettikleri gibi yeni yerleşim merkezleri de kurdular. Bu yerleşim merkezlerine de Türk ad verme geleneğine uygun olarak yani yörenin tabiat ve coğrafyasına, Anadolu'nun fethine ve imarına emeğe geçen beyler ile manevî cephede hizmeti geçen şahsiyetlerin adlarını vermişlerdir. Coğrafi özelliği ifade için Ak-tepe, Boz-tepe, Kızıl-tepe, Yeşil-köy, Tepe-köy, Sarıca-kaya, Suluca-köy, vb. fetih ve imarda emeği geçen beylerin adlarını taşıyan yerler için; Afşin, Altuntaş, Alâiye, Artova, Bozova, Sandıklı, Karamürsel, Turgutlu, Karaman vb. Anadolu'nun fethinde ve kalkınmasında manen emeği geçen

¹⁴ Michel le Syrien (Süryanî Mihael), *Chronique*, Fr. trc. Chabot, Paris 1905; Urfalı Mateos, *Vekayiname (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli, 1131-1162*, trc. H.D. Andreasyan, Ankara 1962.

¹⁵ Şakir Batmaz, *Türkiye Selçuklularında İktisadî Yapı (1155-1243)*, Kayseri 1994, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁶ H. Ziya Ülken, "Anadolu'da Şehirlerin Gelişimi", trc. Abdulkadir Yuvalı, *Millî Kültür*, Ekim 1990, sayı 77, s. 10-11.

kimselerin adlarını taşıyan yer isimleri arasında Seyitgazi, Hacıbektaş, Seydişehir, Ahıboz vb. zikredilebilir.¹⁷

Anadolu'nun fethini takiben dahilde büyük Selçuklu Devleti ile Türkiye Selçukluları ve Anadolu'daki Türk beylikleri arasında Türk devlet geleceğinin de tesiri ile başlayan çekişme, hariçte Haçlı Seferleri Anadolu'nun vatanlaşmasını yani Türk kimliğinin hakim hale gelmesini sadece geciktirmiştir. Bunlardan Moğol hadisesi, bütün olumsuzlukları yanında büyük bir Türk nüfusunun Anadolu'ya akmasına sebep olmuştur. Böylece Moğol istilası sonucu duraklayan Türkleşme olayı merkezden uçlara doğru yeniden hız kazanmıştır. Moğol istilası sırasında Türkistan, İran ve Azerbaycan'daki yerleşik Türk nüfusu maddî ve manevî birikimi ile Anadolu'ya gelme suretiyle Anadolu'da Türk kimliğinin oluşmasını müsbet yönde etkilemiştir. Bu yüzden Moğol istilası Anadolu'nun etnik yapısı yanında fikri seviyesini de olumlu yönde etkilemiştir. Bugün Anadolu'nun değişik yörelerinde makamları bulunan ata, baba ve ulemanın doğum yerlerinin Türkistan hizmet alanlarının ve makamlarının da Anadolu olması bir tesadüf olmasa gerektir. Osmanlı Devleti döneminde de Anadolu'dan değişik sebeplerle Balkanlar'a giden Türkler, maddî ve manevî değerlerini beraberlerinde bu coğrafyaya taşımışlardır. Anadolu'nun kısa zamanda Türk yurdu haline gelmesi ve o güne kadar Romania (Romalılar ülkesi) denilirken Türkiye Selçukluları Sultan I. Mesud (1116-1155) zamanında ilk olarak Haçlı kaynakları "Türkia" isimini kullanmıştır. İslâm kaynakları ise Anadolu için "Diyar-ı Rum" tabirini kullanmıştır.¹⁸

Anadolu'nun Türkleşmesi hadisesinde hakim unsur olan Türklerin yerli hanımlarla evlenmesi olayı da bir faktör olarak görülmektedir. Ancak tarihî devirlerden beri Türklerde "exogamie"¹⁹ evlilik hakim olduğu için bu durum sadece Anadolu'ya mahsus olmayıp Türkler'in yaşadığı her yerde bu durum söz konusudur. Türk kültür tarihi bakımından "exogamie" yoluyla yapılan

¹⁷ Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Tarih İçinde Harput*, Elazığ 1992, s. 25-26.

¹⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 195-196.

¹⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988, s. 237.

evlilik olayı Türk toplumunun dinamik kalmasında etkili olan faktörlerden birisidir.

Anadolu'nun Türkleşmesi hadisesinde Türk dili, dini ve kültürüne hizmet etmiş olan abide şahsiyetler büyük rol oynamıştır. Bir örnek vermek gerekirse dil konusunda Âşıkpaşa, Türkleri bir arada tutmak için Rum, Arap ve Fars kültürüne karşı Türk kültürünü hakim kılmaya çalışmıştır. Âşıkpaşa, bu maksat için Türk dilinin güçlendirilmesini lüzumlu olduğunun idraki içinde söz ve yazılarını Türkçe ile halka intikal ettirmiştir. Âşıkpaşa, bu konuda XI. yüzyılda Türkistan'da Kaşgarlı Mahmud'un yaptığını bir asır sonra Anadolu'da yapmıştır.

Anadolu'da Türk kimliğinin oluşması Türkistan'dan Anadolu'ya tarihî devirlerden beri yapılan muhaceretin mutlu bir sonucu olmalıdır. Türkistan'dan batı yönünde gelişen bu yer değiştirme olayı bir çok faktörlerle izah edilirse de en etkili faktör Türkistan coğrafyasında meydana gelen siyasî hadiseler olmalıdır.

Din bir kültür, dolayısıyla da hayat tarzı meselesi olduğu için Türk kimliğinin oluşmasında İslâm dini temel unsur olmuş, Türk kimliği İslâm zemini üzerinde şekillenmiştir. Çünkü Türkler İslâmı şereflendikten sonra İslâm dışında kalan Türk unsuru varlığını sürdürmede sıkıntıya düşmüştür. Günümüzde İslâm dairesi dışında kalan Türklerin genel nüfus yüzdesi oldukça düşük olup İslâmı şereflenen milletlerin ilki olan Araplar ile mukayese edildiği zaman Türklerdeki İslamlaşma oranı Araplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Zira ülkemizde "millet" denilince dinin inşa ettiği bir kültür dairesindeki insanlar akla gelir. Bu bakımdan Türk kimliği dinî bir karaktere sahiptir. Batılıların Müslümanlığı seçen insanlar için "Türk oldu" demeleri bir tesadüf değildir. Bu yüzden Türk kimliği millî ve dinî bir karakter taşımaktadır.

Selçuklulardan önce Anadolu'ya Güneydoğu, Balkanlar ve Kafkasya yoluyla, Selçuklular döneminde ise Anadolu'yu fethederek adını vermek suretiyle kurulan Türkiye Selçukluları Devleti ve ırsî Türkmen beylerinin kurduğu siyasî teşekküllerin hemen her şehri Konya'yı örnek olarak imar etmeleri sonucu, Anadolu yarımadası fiilen ve fikren Türk kültürünün

Türkistan'dan sonra en yoğun biçimde yaşadığı bir coğrafya niteliği kazanmıştır.

Kimliklerin oluşmasında temel faktör insan olduğu için Anadolu'daki Türk kimliği de tarihî devirlerde çeşitli sebeplerle Anadolu'ya gelen Türklerin maddî ve manevî kültürlerinin sonucu teşekkül etmiştir. Daha XI. yüzyılda coğrafyaya ismini veren Türkler için hemen hiç bir dönemde Anadolu'da kimlik meselesi söz konusu olmamıştır.

